

รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

โครงการวิจัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

โดยทีมวิจัยชุมชน

บ้านหมื่นหย่อน หมู่ 3 ตำบลแสนพัน อำเภอพระกลางทุ่ง จังหวัดนครพนม

มกราคม 2562 - มกราคม 2563

สนับสนุนโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบด้านสุขภาวะบนฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหาร
และทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขง และความสามารถในการปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ,
มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

และ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

สารบัญ

ลำดับ	เนื้อหา	หน้า
1	บริบทชุมชน	3
	1.1 ความเป็นมาของบ้านหมันหย่อน	3
	1.2 วัฒนธรรม/ประเพณีของชุมชน	4
2	การพึ่งพาแม่น้ำโขงของชุมชน	6
	2.1 ระบบนิเวศ	6
	2.2 การเกษตร	8
	2.3 การทำประมง	11
3	สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบ	14
	3.1 ด้านระบบนิเวศและการทำประมงแม่น้ำโขง	14
	3.2 ด้านการเกษตร	16
ภาคผนวก	วัตถุประสงค์, งบประมาณ, กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยสรุป	18
	รายชื่อคณะที่มีวิจัยบ้านหมันหย่อน	
	กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการบ้านหมันหย่อน	19

1. บริบทชุมชน

บ้านหมันหย่อน หมู่ 3 ตำบลแสนพัน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ของตำบลแสนพัน สภาพพื้นที่ด้านทิศตะวันออก มีเขื่อนกั้นตลิ่งพัง และมีดินยื่นออกไปยังแม่น้ำโขง ยาวออกไปเป็นพื้นที่ประมาณ 3-4 ตารางกิโลเมตร ชาวบ้านเรียกว่า “หาดทรายเงิน” ชาวบ้านได้ใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรริมโขง ช่วงเวลาน้ำลด ทางด้านทิศตะวันตกจะมีพื้นที่ส่วนใหญ่ทำนา ทำสวน เลี้ยงปลาในบ่อดิน ส่วนกลางของหมู่บ้านจะมีถนนสายหนึ่งผ่านชื่อ “ถนนชยางกูร” ด้านเหนือไปนครพนม ด้านใต้ไปอำเภอธาตุพนม และมุกดาหาร

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	จด	บ้านแสนพัน ตำบลแสนพัน
ทิศใต้	จด	บ้านศรีนคร ตำบลแสนพัน
ทิศตะวันออก	จด	แม่น้ำโขงสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลกุดจิม

บ้านหมันหย่อน อยู่ในตำบลแสนพัน มี 8 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ 1 ดงขวางทุ่ง , หมู่ 2 แสนพันทุ่ง , หมู่ 3 หมันหย่อน , หมู่ 4 แสนพันท่า , หมู่ 5 แสนพันเหนือ , หมู่ 6 ดงขวางท่า , หมู่ 7 พันทศรี , หมู่ 8 ศรีนคร

ด้านระบบสาธารณูปโภค มีระบบไฟฟ้าและระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ระบบการสื่อสาร โทรศัพท์บ้านและโทรศัพท์มือถือ ระบบอินเทอร์เน็ตสื่อสารไร้สาย พาหนะในการเดินทาง รถจักรยานยนต์ สามล้อเครื่อง รถยนต์ เครื่องบิน การทำมาหากินทำการเกษตร มีรถไถ รถดำนา รถเกี่ยวข้าว

ด้านการศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง (ชื่อโรงเรียนแสนพันหมันหย่อน)

คุณครู 21 คน เด็กนักเรียน 215 คน

กลุ่ม-กองทุนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มสตรีแม่บ้านหมันหย่อน, กลุ่มกองทุนหมู่บ้านหมันหย่อน, กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ชุมชนหมันหย่อน, กลุ่มเกษตรเพาะเลี้ยงเห็ด, กลุ่มเกษตรปลูกผักพืชสวนริมโขง และ กลุ่มประมงแม่น้ำโขง

1.1 ความเป็นมาของบ้านหมันหย่อน

ความเป็นมาของชุมชนบ้านหมันหย่อนหมู่ที่ 3 ตำบลแสนพัน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ได้ชื่อว่าเป็นนี้เพราะมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งชื่อ “ต้นหมัน” เกิดขึ้นที่ตลิ่ง แม่น้ำโขง ที่อยู่ในเขตหมู่บ้านนี้ ต้นไม้ต้นนั้นมีกิ่งก้านรากใบแผ่ไปปกคลุมวังน้ำริมตลิ่ง บางกิ่งจมอยู่ในน้ำ เพราะน้ำโขงตอนนั้นมี

อาณาเขตกว้างขวางมาก และลึกมากไม่ตื้นเขินเหมือนทุกวันนี้ จึงเป็นการลำบากแก่ชาวเรือที่ทำมาค้าขาย ในแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก เวลาเรือมาถึงจุดนี้จะต้องหลีกเว้นต้นไม้ต้นนี้ออกไปทางวังน้ำ ซึ่งไหลเชี่ยวมาก ต้องระวังอันตรายเกี่ยวกับเรือล่ม เรือจม เป็นเหตุให้ชาวเรือต้องแวะพักนอน หากมาถึงตอนเย็นหรือค่ำมีด ไม่กล้านำเรือผ่านไปง่าย ๆ เลยกลายเป็นที่จอดเรือพักนอนของชาวเรือขึ้น เรียกขานกันว่า “ที่พักต้นหมันหย่อน” เลยได้ชื่อว่าบ้านหมันหย่อนแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้ที่มาตั้ง “บ้านหมันหย่อน” เป็นคนแรก ชื่อหลวงปากดี กับ นางพา สามีภรรยาคู่นี้มาปลูกบ้านอยู่ในที่ทำกินของตนเอง ต่อมาเมื่อครอบครัวของยายตุ้ ครอบครัวพ่อเฒ่าขุนเทพ จากหนองบัวลำภู กับ ครอบครัวที่มาจาก เขมรราช และครอบครัวที่มาจาก พิมาย มาอยู่กันเพิ่มขึ้น ภายหลังมีญาติพี่น้องของคนเหล่านี้ ติดตามมาอยู่ด้วยกัน 20 ครอบครัว จึงตั้งหลวงอาจ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกปกครองบ้านหมันหย่อน ด้วยเหตุที่ชาวบ้านเป็นชาวพุทธ ไม่มีที่ทำบุญ จึงประชุมกันตั้งวัดขึ้น เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 ให้เรียกว่า “วัดศรีบุญเรือง” ชาวบ้านจึงได้ วัดเป็นที่ทำบุญ จากวันนั้นจนถึงปัจจุบัน

1.2 วัฒนธรรม/ประเพณีชุมชนบ้านหมันหย่อน

อีตลีสบสองคองลีสี่ เป็นสิ่งที่ยึดถือมาตลอด เช่น

การห่อข้าวประดับดิน คือ บุญที่ทำในวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า (ประมาณเดือนสิงหาคมของทุกปี) เป็นการนำข้าวปลา อาหาร คาว หวาน ผลไม้ หมาก พลุ บุหรี่ อย่างละเล็กละน้อย แล้วห่อด้วยใบห่อ ทำเป็นห่อเล็ก ๆ นำไปวางตามโคลนต้นไม้ใหญ่ หรือพื้นดิน บริเวณรอบ ๆ เจดีย์ หรือข้างโบสถ์ เป็นการทำบุญที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้บุญข้าวประดับดินยังถือว่าเป็นการให้ทานแก่ผู้ยากไร้รวมทั้งสัตว์ที่ไม่มีเจ้าของ ที่ต้องหิวอดมื้อกินมื้อ มาตลอดทั้งปีอีกด้วย เพราะการที่ตั้งอาหารไว้กับพื้น ทำให้สัตว์เหล่านั้น สามารถเข้ามากินอาหารได้อย่างเต็มที่

การห่อข้าวฉลากคือ บุญเดือนสิบว่ากันตามฮีตคองประเพณีอีสานอีกข้อหนึ่ง เมื่อถึงคราวเดือนสิบ (15 ค่ำเดือน 10) นั่นก็คือประเพณีบุญข้าวสาก หรือข้าวฉลาก หมายถึงบุญที่ให้พระเณรทั้งวัด จับฉลากเพื่อจะได้รับปัจจัยไทยทาน ตลอดจนสำหรับกับข้าว ที่ญาติโยมนำมาถวาย มูลเหตุที่ทำให้เกิดบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ ใส่ภาชนะหรือห่อด้วยใบตอง หรือใส่ชะลอมไว้แต่เช้ามีด วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ตอนเช้าจะนำภัตตาหารไปถวายพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ครั้งหนึ่งก่อน พอตอนสายจวนเพล จึงนำอาหารซึ่งเตรียมไว้แล้วไปวัดอีกครั้ง เพื่อนำไปถวายพระภิกษุสามเณรอีกครั้ง โดยการถวายจะใช้วิธีจับฉลาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังนำเอาห่อหรือชะลอม หรือข้าวสาก ไปวางไว้ตามบริเวณวัดพร้อมจุดเทียน และบอกกล่าวให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศให้ผู้ล่วงลับไป

บุญกฐินบ้านหมันหยอน ประจำ ปี 2562 การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน นิยมทำกันตั้งแต่วันแรม ค่ำเดือนสิบเอ็ด ไปจนถึงกลางเดือนสิบสอง คำว่า “กฐิน” แปลว่าไม้สาด คือกรอบไม้ชนิดหนึ่ง สำหรับชิงสาให้ตั้ง สะดวกแก่การเย็บ ในสมัยโบราณเข็มสาดต้องเอาไม้สาดมาชิงสาให้ตั้งเสียก่อนแล้วจึงเย็บ “การทอดกฐิน” คือการนำเอาสากทูน ไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์ อย่างต่ำ 5 รูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ทั้งนั้นเป็นเอกฉันท์ ให้เป็นผู้รับกฐิน เขตกำหนดทอดกฐินตั้งแต่ 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ผู้มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธา การทอดกฐินในปัจจุบัน ถือว่าเป็นทานพิเศษ กำหนดเวลาปีหนึ่งทอดได้เพียงครั้งเดียว กฐินมีสองลักษณะคือ “จุลกฐิน” คือการทำจีวรพระพุทธรเจ้า ทรงบัญญัติจิกขาบท ทุกฝ่ายต้องช่วยกันทำให้เสร็จภายในทำให้เป็นขั้นขั้นได้ ขนาดตามพระวินัย แล้วทอดถวายให้เสร็จภายในวันนั้น “มหากฐิน” คืออาศัยปัจจัยไทยทาน บริวาร เครื่องกฐิน จำนวนมากไม่รีบด่วน เพื่อจะได้มีส่วนหนึ่งเป็นทุนบำรุงวัดคือทำนกระมบบ้าง ซ่อมแซมบูรณะของเก่าบ้างปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า “กฐินสามัคคี”

ความเชื่อ/ประเพณี อื่น ๆ ได้แก่ การสวดมนต์ข้ามปี การลอยกระทง บุญมหาชาติ บุญกองข้าว งานสงกรานต์ รดน้ำดำหัว สงฆ์น้ำพระ งานศาลเจ้าเลี้ยงปู่-ตา งานบุญบั้งไฟ งานบุญแข่งเรือแห่เทียนเข้าพรรษา ไหลเรือไฟ

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร เช่น การทอผ้า ทอเสื่อ เครื่องจักสาน ปลาแห้ง ปลาต้ม ปลาร้า กระจเขียมตอง น้ำมึก น้ำพริกปลาป่น กลุ่มอาชีพในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ความสำคัญเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเพื่อสร้างรายได้ให้คนในชุมชน

ภูมิปัญญาด้านอื่นดนตรีพื้นบ้าน เช่น ดนตรีพื้นบ้านของชุมชนบ้านหมื่นหย่อน คือ กลองยาว แคนเป่า ขลุ่ย ฉิ่ง ฉาบ ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ พิธีรำพื้นเมือง การรำบายศรีสู่ขวัญ กลุ่มในชุมชน กลุ่มสตรีและชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาของชุมชน และแสดงให้แขกผู้มาเยือน

2. การพึ่งพาแม่น้ำโขงของชุมชน

2.1 ระบบนิเวศ

ระบบนิเวศเฉพาะถิ่น ชุมชนและชาวบ้านได้จำแนกระบบนิเวศ แม่น้ำโขงควบคู่ไปกับนิเวศการทำประมงระบบย่อย ซึ่งระบบนิเวศย่อยทั้งหมด จะเกิดขึ้นแปรไปตามระดับแม่น้ำโขง รวมทั้งการใช้ประโยชน์ในแต่ละระบบนิเวศย่อยก็ขึ้นอยู่กับระดับแม่น้ำโขงตามฤดูกาลขึ้นลง เช่น ฤดูแล้ง ระบบนิเวศย่อยที่เห็นได้ชัดเจน คือ ดอน หาด บุ่ง คัน เวิน ลวงมอง ดอน ในพื้นที่เดียวกันแต่เรียกต่างกันไป ตามฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคม เมื่อระดับน้ำโขงเพิ่มระดับน้ำท่วมหมด หนึ่งมีหญ้าตราบบริเวณแม่น้ำโขง ไม่มีแ่งเป็นพื้นทรายราบเรียบ เป็นร่องน้ำตื้นเขิน กล่าวคือน้ำขึ้นลงผิดปกติไม่แน่นอนความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศย่อย กับการเป็นแหล่งผสมพันธุ์วางไข่ หลบอาศัยและชนิดปลาที่จับได้ในแต่ละระบบนิเวศ

ระบบนิเวศพื้นที่บ้านหมันหย่อน จะเหมือนกันทั้งหมดทั้งตำบลในแม่น้ำโขง ลักษณะคือ ดอน หาด บุ่ง คัน เวิน ลวงมอong พื้นที่ลาน ตุ่ม ซึ่งเป็นระบบนิเวศย่อยแต่ละแบบในเบื้องต้น ชาวบ้านได้ให้ความหมายว่า ชุมชนจะเข้าใจถึงระบบนิเวศ เป็นแหล่งผสมพันธุ์ปลา เป็นแหล่งวางไข่ ของพันธุ์ปลาหลายชนิด และเป็นที่ยลอาศัยของปลาหลายสิบชนิด ไม่มีพื้นที่เหมาะสมสำหรับให้ปลาวางไข่ได้ เพราะไม่มีแอ่งและโชดหิน ไม่มีสถานที่ที่ปลาหยุดพักได้ ในช่วงปลาอพยพหรือขึ้นมาวางไข่นั้น บางครั้งพื้นที่เหล่านี้จะเป็นเพียงทางผ่านของปลาเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศย่อย กับคุณค่าเชิงความเชื่อ หรือวัฒนธรรมของชุมชน เช่น หาดและดอนศักดิ์สิทธิ์ ที่บ้านหมันหย่อน ชุมชนในเขตพื้นที่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงมาตั้งแต่เกิด ซึ่งหนีไม่พ้นจากแม่น้ำโขง วัฒนธรรมของชนเผ่า ซึ่งมีความเชื่อและรู้ว่า ตรงไหนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและชาวประมง ตรงนี้เรียกว่าเจ้าพ่ออะไร ตรงนั้นเจ้าพ่ออะไร เช่น “ดอน-หาด” นี้จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยและคุ้มครองอยู่ ใครจะไปจับปลาหรือจำเป็นต้องผ่านจะร้องบอกกล่าวว่า ดอนนั้นทำอะไรแล้วจะไปไหน เพื่อจะไม่ได้เจอสิ่งที่เป็นอันตรายและเพื่อความสบายใจของตนเอง ตลอดทั้งการเล่นน้ำจัดงานสงกรานต์ที่หาดทรายเงิน จะต้องบอกกล่าวโดยผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชน

เครื่องมือประมง ที่ใช้ในระบบนิเวศย่อย

เครื่องมือประมงและกลุ่มชนิดปลา เช่น แห สวิง สะดุ้ง (ยอ) อวน ลอบตั่ง ลอบนอน มอง (ข่าย) จัน ไซจับ เบ็ดคัน เบ็ดราว กลุ่มชนิดปลา เบ็ดฝรั่ง โต้ง ตุ่ม ลาน แห แหย่ง ต่าง หรือ ผีน้อย ลอบกุ้ง ขา จัน ไซหรือเสือนอนกิน ถ้ามองใหญ่ก็จะเป็นชนิดปลาใหญ่ ถ้าตุ้มลานก็จะเป็นชนิดปลาเล็ก แบ่งออกเป็น 3 ชนิดใหญ่ ๆ เช่น ปลาเนื้อ ปลาหนังและปลาเกล็ด

ทรัพยากรอื่น ๆ ในนิเวศย่อย

ส่วนไหนที่มีปลาชุกชุม จะมีนกมาหากินปลา โดยเฉพาะนกกระสา นกกระยางขาว นกเป็ด นกกระทา นกเขา นกกระจิบ นกกระจาบ นกคุ่ม ปัจจุบันแทบจะไม่เห็นเลย อนาคตอาจจะเหลือเพียงชื่อ และจะมีจำพวกสัตว์เลื้อยคลาน จำพวก แย้ จิ้งหรีด แมงแครง ต๊กแตน หนูนา หากจุดไหนมีพืช โดยเฉพาะ ต้นปอองอ้อยน้ำ จะมีแมงแครงมาเกาะกินใบและชาวบ้านก็จะพากันไปจับมาทำน้ำพริกเป็นอาหารกินกัน แต่เดี๋ยวนี้นี้ไม่ค่อยมีแล้วหากน้ำไม่ท่วมหาดสูง ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปหมด

อนึ่งเมื่อระบบนิเวศเปลี่ยนไป ทุกอย่างก็จะเป็นไปด้วย เช่น นก หนู ปัจจุบันมันใกล้จะสูญพันธุ์ไปแล้ว ปัญหาและผลกระทบ น้ำโขงจะตื้นเขินน้ำเปลี่ยนทิศทาง ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนไป ปลา ก็ไปทางอื่นส่วนใหญ่จะไปอยู่ทางฝั่ง สปป.ลาว ที่ฝั่งบ้านเราเคยมีก็ลดลง แทบหาไม่ได้เลยในปัจจุบัน

2.2 การเกษตร

วิถีการเกษตรริมโขง

การทำเกษตรริมโขง มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ (ในอดีต) ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม และยังสามารถส่งลูกหลานเรียนให้จบชั้นสูง ๆ ได้ผลกระทบในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติมาก เช่น ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล ร้อนมาก หนาวมาก หรืออีกนัยหนึ่งคืออาจมี สามฤดูในหนึ่งวัน เป็นต้น การทำเกษตรริมโขงมีมาตั้งแต่ ปู่-ย่า-ตา-ยาย จนกระทั่งถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ผลกระทบส่วนมากมาจากอากาศ ไม่เป็นไปตามฤดูกาล เพราะปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่วนใหญ่จากการกระทำของฝีมือมนุษย์ น้ำขึ้นน้ำลงจากฝีมือของมนุษย์ในการทำเขื่อนกันแม่น้ำโขง จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อการทำเกษตรริมโขง

จากอดีตในการทำเกษตรริมโขง การลงทุนน้อยทำไร่น้อยตามสภาพของดิน และการทำเกษตรพื้นที่ต้องการน้ำน้อยผลผลิตก็ดี เนื่องจากสภาพของดินบริเวณลุ่มน้ำโขงเป็นดินร่วนซุยดำดี ในปัจจุบันถึงผลิตผลทางการเกษตรจะราคาดี แต่ผลผลิตก็ลดลง จะต้องเพิ่มทุนในการทำเกษตร เนื่องจากดินบริเวณแม่น้ำโขง บางปีจะเป็นดินแดงเหนียวมากปลูกพืชลำบาก บางปีเป็นดินทรายปลูกผักพืชสวนก็ตายเป็นส่วนมาก

ชนิดของพืชริมโขง

ในช่วงฤดูน้ำลด คือฤดูหนาว ในเดือนกันยายนถึงพฤษภาคม ปกติการทำเกษตรริมโขง มีมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำโขง ก็สามารถปลูกผักพืชสวนได้ตลอด คือสามารถปลูกได้ทั้งปีในฤดูอากาศหนาวเย็น หรือปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว ชาวบ้านจะพากันเตรียมดินเพื่อปลูกผักพืชสวน เช่น มะเขือเทศ มันเผา ผักอื่น ๆ ที่ชอบอากาศหนาวเย็นในหนึ่งปีจะมีสิบสองเดือน แต่พืชที่ทำเกษตรในริมฝั่งโขง จะทำการเกษตรได้แค่ช่วงห้าเดือน เช่น ในเดือนพฤศจิกายน ปลูกมันแกวเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วก็ปลูกข้าวโพด และเก็บเกี่ยวในเดือนพฤษภาคมของทุกปี ดังนั้นหนึ่งปีจะปลูกจะปลูกพืชอื่น เก็บเกี่ยวได้สองครั้ง

ที่ดินเกษตร/เกษตรริมโขง

ดินเป็นทรัพยากรที่มนุษย์คุ้นเคยมากที่สุด และมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ของคนในชุมชนและสิ่งมีชีวิตทุกชนิด จะพึงพาอาศัยดินเพื่อความอยู่รอด ดินจึงมีความสำคัญทางด้านการเกษตรทั่วไปและเกษตรริมโขง ซึ่งชุมชนมีอยู่ประมาณ 3-4 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งเพาะปลูกเพื่อสร้างปัจจัยสี่ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างบ้านเรือน ตลอดทั้งสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชน เป็นแหล่งสะสมอาศัยของทรัพยากรอื่น ๆ

ระบบนิเวศที่ใช้ในการทำการเกษตรริมโขง แบ่งเป็น 3 ระบบคือ ริมฝั่ง ดอนทรายและหาด มีระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินตามการบุกเบิก ของบรรพบุรุษที่ตกทอดมา ไม่รู้กล้าพื้นที่ของกันและกัน มีการขอเช่าพื้นที่ทำการเกษตรแบบไม่ต้องมีลายลักษณ์อักษร ชาวชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรและระดับน้ำเป็นอย่างดี ทั้งน้ำขึ้นลงที่ปกติและไม่ปกติ สามารถดูด้วยตาเปล่า จากการสังเกตที่หน้าแปลงการเกษตรของตนเอง ในด้านความรู้ด้านชนิดพันธุ์พืชผักในการเพาะปลูก เช่น หอม กระเทียม ข้าวโพด พริก มันเทศ มันแกว ยาไบเล่ ขึ้นฉ่าย ผักชี กะหล่ำปลี พักทอง ถั่วลิสง

การทำการเกษตรริมโขงสมัยก่อน สร้างรายได้ ความมั่นคงทางอาหารให้แก่คนในชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากตามริมฝั่งโขง บนดอนทราย ริมแม่น้ำโขงเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ การเพาะปลูกพืชแต่ละครั้ง จึงเป็นวิธีการที่เรียบง่าย ไม่ต้องดูแลมากนัก คนในชุมชนนิยมเก็บพันธุ์พืชผักไว้เพาะปลูกในปีต่อไป เพราะไม่สิ้นเปลืองต้นทุน

สภาพพื้นที่ในการทำการเกษตรในอดีตและปัจจุบัน

ริมฝั่งแม่น้ำโขงและทุ่งนา ในอดีต สภาพริมฝั่งโขงมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ก็สามารถปลูกพืชผักได้หลายชนิด แต่ปัจจุบัน สภาพพื้นที่ในริมแม่น้ำโขง ขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้องพึ่งปุ๋ยเคมีและสารเคมีพืชผักจึงจะเจริญเติบโตได้

สาเหตุที่ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์คือ

แม่น้ำโขงขึ้นลงผิดปกติ มีการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงและใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรจึงทำลายพื้นดิน ต้นทุนในการผลิต ในอดีตใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักชีวภาพ ต้นทุนในการผลิตไม่ใช้ทุนมาก เพราะสภาพพื้นดินในการทำการเกษตรยังคงอุดมสมบูรณ์ ส่วนปัจจุบัน ใช้ต้นทุนในการทำการเกษตรริมโขง เป็นจำนวนมาก เพราะพื้นที่ทำการเพาะปลูก ขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืช

แม่น้ำโขง ใช้สูบน้ำขึ้นมาเพื่อทำการเกษตรกรรมโขง เกษตรทุ่งนา นาข้าว-นาบัว การประมง เลี้ยงปลาในบ่อดิน ตลอดทั้งเพื่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชน

ลำน้ำสาขา ในชุมชนไม่มีลำน้ำสาขา มีลำห้วยเชื่อม ไหลลงสู่มแม่น้ำโขงที่บ้านนาทาม

ชาวบ้านหันหย่อน หมู่ที่ 3 ตำบลแสนพัน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ประชากร ส่วนใหญ่ 90% ทำการเกษตรทั่วไป และทำการเกษตรกรรมโขง พืชผักที่ปลูก มี หอม กระเทียม มะเขือเทศ มะเขือลาย ผักชี พักทอง พริก ถั่วฝักยาว แดงกว่า หอมแบ่ง ฝรั่ง บักนึ่ง ผักคะน้า ผักกาดขาวดอง กะหล่ำปลี

ช่วงระยะเวลาในการปลูกพืชแต่ละชนิด

เดือน	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค
พืชที่ปลูก												
หอมแบ่ง												
กระเทียม												
มะเขือเทศ												
ผักกวางตุ้ง												
พักทอง												
ผักคะน้า												
บักนึ่ง												
ผักชี												
มะเขือลาย												
พริก												
แดงกว่า												
ถั่วฝักยาว												
กะหล่ำปลี												

ผลผลิตที่ได้ต่อไร่

หอมแบ่ง 1 ไร่ ได้ผลผลิต 1,000-1,500 กิโลกรัม

(แยกเป็น หอมสด 1 กิโลกรัม 10 บาท หอมแห้ง 1 กิโลกรัม 20 บาท)

กระเทียม 1 ไร่ ได้ผลผลิต 500-800 กิโลกรัม

(แยกเป็น กระเทียมสด 1 กิโลกรัม 30 บาท กระเทียมแห้ง 1 กิโลกรัม 45 บาท)

มะเขือเทศ 1 ไร่ ได้ผลผลิต 500-700 กิโลกรัม ละ 5 บาท

มะเขือลาย 1 ไร่ ได้ผลผลิต 500-700 กิโลกรัม ละ 8 บาท

ผักกวางตุ้ง 1 ไร่ ได้ผลผลิต 1,000 กิโลกรัม ละ 10 บาท

พักทอง 1 ไร่ ได้ผลผลิต 2,000 กิโลกรัม ละ 5 บาท

ผักคะน้า 1 ไร่ ได้ผลผลิต 3,500 กิโลกรัม ละ 20 บาท

บักนึ่ง 1 ไร่ ได้ผลผลิต 1,000 กิโลกรัม ละ 10 บาท

ผักชี	1 ไร่	ได้ผลผลิต	1,000	กิโลกรัมๆ ละ 20 บาท
พริก	1 ไร่	ได้ผลผลิต	500	กิโลกรัมๆ ละ 80 บาท
แตงกวา	1 ไร่	ได้ผลผลิต	1,000	กิโลกรัมๆ ละ 20 บาท
ถั่วฝักยาว	1 ไร่	ได้ผลผลิต	800-1,000	กิโลกรัมๆ ละ 100 บาท
กะหล่ำปลี	1 ไร่	ได้ผลผลิต	1,500-2,000	กิโลกรัมๆ ละ 8 บาท

การปลูกพืชผักริมตลิ่งแม่น้ำโขง

ชนิดของพืชผักริมโขง เช่นหอม กระเทียม ค่ะน้ำ กะหล่ำปลี ข้าวโพด พักทอง พริก มะเขือเทศ มะเขือ ขึ้นฉ่าย ยาสูบ ฯลฯ เป็นต้น

การใช้ที่ดินปลูกพืชริมโขง ดินนอกตามธรรมชาติชาวบ้านในตำบลแสนพัน สามารถทำกินได้ตลอด แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพราะเป็นที่ดินของกรมเจ้าท่า ไม่สามารถซื้อขายได้ แต่สามารถทำกินได้

สถานการณ์ปัญหาในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา

ปัญหาของการปลูกพืชริมโขงเพิ่ม ต้นทุน การขึ้นลงของแม่น้ำโขงผิดปกติ ตะกอนปุ๋ยจากน้ำโขงหายไป มีการใช้ยาฆ่าแมลงมากขึ้น วัชพืชมากลักษณะของหาดและตลิ่งเปลี่ยนไป มีการสร้างเขื่อนกั้นตลิ่งพัง ระบบการจัดการดิน ระบบการชลประทานของชุมชนและหน่วยงานภาครัฐยังมีน้อย

อาหารตามธรรมชาติ ได้แก่ ผักโหม ผักต่างขม ผักกาด ผักหนอก ห่อฉิ่ง ผักพวง ผักตำลึง ผักลิ้นฟ้า ผักข่า ผักชะแยง ส้มโอมง ต้นมะรุ้ม บักตองแลง บักผีฝวน บักคปลิง บักหวดข่า บักผาง บักแต้ บักเล็บแมว บักแวง บักเค็ง บักเกี้ย บักข้าวเม่า

2.3 การทำประมง

วิถีการประมงชุมชน

ในอดีตการทำประมงของชาวบ้าน หรือการหาปลาของชุมชนหาแค่พออยู่พอกินที่เหลือก็ทำเป็นปลาร้าเก็บไว้กิน ซึ่งเมื่อก่อนไม่มีน้ำปลาก็ทำเป็นน้ำปลา แซ่ไห้ตากแดดทำเป็นกระบอกไม้ไผ่ไว้ตรงกลางแล้วตักมากินกัน หากมีมากก็ตากแห้งหรือย่างไว้กินกัน ซึ่งไม่มีผลกระทบเท่าไร ปัจจุบันการจับปลาหายากมาก ไม่เหมือนเมื่อก่อนปลาหาได้มากแต่ไม่เป็นราคา หากหาได้ก็เป็นราคากิโลกรัมละเป็นร้อย ๆ บาท อยู่ที่ปลาใหญ่หรือปลาล็กราคาแตกต่างกันปัจจุบันในการทำการประมงของชุมชนบ้านพระกลางทำไม่สามารทำประมงเชิงเศรษฐกิจได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำและการขึ้นลงของแม่น้ำ ทำให้บริเวณนี้ไม่เหมาะสมสำหรับทำการประมง ส่วนมากจะข้ามไปทำการประมงที่ประเทศเพื่อนบ้าน (สปป.ลาว) เพราะบริเวณดังกล่าวเป็นร่องน้ำลึก และมีแอ่งไม่เหมือน พื้นที่ของบ้านเรา เป็นพื้นที่ราบเรียบตื้นเขิน จึงทำให้การจับปลาบริเวณนี้ทำได้น้อยต่างจากอดีต

จากอดีต แหล่งน้ำที่ชาวบ้านยึดหลักเกณฑ์ หรือทำอาชีพประมงนั้นคือแม่น้ำโขง ในอดีต แม่น้ำโขงจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลานานาชนิด จนกระทั่งชาวประมงจับปลามาเพื่อเลี้ยงในกระชังตู้ปลา สวยงาม และนำไปขายสู่ตลาด หรือหมู่บ้าน สร้างรายได้ให้กับครอบครัวส่วนในปัจจุบันนี้ทุกคนจะเห็นได้ว่า พันธุ์ปลาที่เคยมีอยู่ในแม่น้ำโขง เริ่มจางหายไปทีละชนิด ๆ อาจเป็นเพราะภูมิอากาศไม่เหมือนเดิม บางครั้งน้ำขึ้นน้ำลงเร็วผิดปกติ ปลาไม่มีที่วางไข่ตามวิถีชีวิตของมัน ทำให้ชาวประมงลดน้อยลง เพราะปลามีน้อย ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการลงทุน

ปัจจุบัน ปลาหลายชนิดหายไป เช่น ปลาหมากผาง ปลากระแตบ ปลาขับของ ปลาหม่อง ปลาบั้น ปลาหยวกกล้วย เป็นต้น พื้นที่ในตำบลพระกลางทุ่ง มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงมีอยู่สิบหมู่บ้าน และชาวบ้านที่อยู่หมู่อื่นรวมแล้วจะมีทั้งหมด 16 หมู่บ้านด้วยกันต่างอาศัยแม่น้ำโขงเป็นแหล่งอาหาร ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน และอนาคตต่อไป “แม่น้ำโขงเป็นสายน้ำแห่งชีวิต” เป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์ปลาหลายร้อยหลายพันชนิด เป็นแม่น้ำที่มีประชากรปลาอาศัยในแม่น้ำสายนี้มากที่สุด ปัจจุบันเป็นที่พึ่งของปลาในการอาศัยแหล่งน้ำนี้ เพื่อการดำรงชีพของชุมชน ทำการเกษตร ทำการประมง มาทุกยุคทุกสมัย ชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยแม่น้ำ ในการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเป็นหลัก ชุมชนต่างอาศัยแม่น้ำโขงเพื่อหล่อเลี้ยงชีพ ในการทำ การประมงชาวบ้านมีอาหารกิน จากการหาปลา ปลูกผักพืชสวน ถ้ามีมากก็ขายบ้าง เมื่อสมัยก่อน ปัจจุบันหลายคนทำเป็นอาชีพ หาปลาขายในฤดูปลาขึ้นมา ชาวบ้านก็จะจับปลาได้มาก ขายเป็นเงินต่อเดือนหลาย พันบาท และหลายหมื่นบาทต่อปี แต่การจับปลามันไม่ได้ตลอดทั้งปี มันเป็นตามฤดูกาลเท่านั้น

การทำประมงแม่น้ำโขง สมัยก่อนน้ำจะลึกมาก ปลาก็มีมากแต่ถ้าแม่น้ำโขงแห้งขอด ปลา ก็ จะหายาก แต่ก่อนปลาไม่เป็นราคา หาได้มากก็แบ่งกันกิน “มีปลามาแลงผัก มีผักมาแลงปลา” ชุมชนอยู่กัน แบบเอื้ออาทรกัน ทุกวันนี้ปลาราคาแพงมาก หากหามาได้ก็เป็นเงินหมด การพึ่งพาซึ่งกันและกัน เหมือนใน อดีตลดน้อยลง เพราะเศรษฐกิจรัดตัวค่าครองชีพสูง

ชุมชนรู้จักชนิดปลาเป็นอย่างดี ตามธรรมชาติของปลาจะรู้ถึงฤดูวางไข่ของมันเอง ระหว่าง ช่วงฤดูน้ำหลาก ช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม ของทุกปี กลุ่มของปลาที่อพยพคือ ปลาอีตุ ปลาแยง ปลาบักบาน เพื่อจะขึ้นมาวางไข่ตามช่วงฤดูที่ปลาอพยพตามธรรมชาติปลายฤดูฝนราวเดือนตุลาคมถึงเดือน พฤศจิกายน ฤดูหนาวช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ซึ่งเป็นช่วงที่ปลาหลายชนิด มีการอพยพเพื่อขึ้นมา วางไข่ในช่วงนี้เองที่ชาวบ้านจับปลาได้มากที่สุด โดยเฉพาะปลาเศรษฐกิจ ชนิดของปลา คือ ปลาใน จะ ขึ้นมาหาสถานที่วางไข่ฤดูร้อนส่วนมากพื้นที่นั้นจะตื้นจึงไม่สามารถระบุพันธุ์ปลาได้ ช่วงน้ำหลากจะมี ชาวบ้านลงไปจับปลาเป็นจำนวนมากทั้งฝั่งไทยลาว จะมีปลาจำพวก ปลาขาว ปลาหนัง ปลาใน ปลาตะ เพียร ปลาเนื้ออ่อน ปลาเกล็ด ปลายอน ปลายางบอน ปลาโจก ปลาขัง ปลาหนุ ฯลฯ หรือปลาเศรษฐกิจ เช่น ปลาหนัง ส่วนกลุ่มปลาเกล็ดจะจับได้มากในช่วงฤดูแล้งถึงต้นฤดูฝนในราวเดือนมกราคม ถึงเดือน มิถุนายนเช่นปลาเสือ ปลาหางแดง จะนำมาซึ่งเลี้ยงอยู่ในตู้สวยงาม

ชนิดพันธุ์ปลา

ชนิดพันธุ์ปลาและสิ่งมีชีวิตที่พบในอดีต ปลากรด ปลากระโทง ปลาทราย ปลาบึก ปลาม้า ปลากรดเหลือง ปลากรดคัง ปลากระเบน ปลานวลจันทร์ ปลาใบไม้ ปลาตะเพียร ปลาตะพากเหลือง ปลานู ปลาปักเป้า ปลาปาก ปลาแรด ปลาหมูลายเสือ ปลาเหาะ ปลาอีสก ปลาหมากผาง ปลาชิว ปลาช่อน ปลาดุก ปลาชะแยง ปลาหลด ปลาไหล ปลาโจก ปลาลิง ปลาอีตุ หอยทราย กุ้ง ปู ปลาข้าว ปลาหม้อ ปลาสลิด

ชนิดพันธุ์ปลาและสิ่งมีชีวิตที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ปลากรด ปลาทราย ปลาบึก ปลากรดเหลือง ปลากรดคัง ปลานวลจันทร์ ปลาตะเพียร ปลานู ปลาปาก ปลาเหาะ ปลาอีสก ปลาชิว ปลาช่อน ปลาดุก ปลาแยง ปลาหลด ปลาไหล

ปัจจุบันที่เหลืออยู่แต่น้อยมาก คือ ปลาใบไม้ ปลาปักเป้า ปลานู ปลาหลด ปลาไหล ปลาหมูลายเสือ

ชนิดพันธุ์ปลาที่ยังจับได้ และหายไปจากแม่น้ำโขง

พันธุ์ปลาที่จับได้ เช่น พวกปลาหนัง ปลาเนื้ออ่อน ปลาเกล็ด ในช่วงฤดูร้อนจะมีปลากรด ปลาขาว ปลาตะเพียรหลังเขียว ปลาแปบควาย ในช่วงฤดูฝนจะมี ปลาอีตุ ปลาหนู ปลาปักบาน ในช่วงฤดูหนาว จะมี ปลาไน ปลาชะยี

พันธุ์ปลาที่หายไปจากน้ำโขง เช่น ปลาคุณ ปลาชวย ปลาเข้หิน ปลาโจก ปลาพักพา ปลาปักผาง ปลากระแตบ ปลาคับของ

ชนิดเครื่องมือประมง ได้แก่ อวนไหล อวดกวาด สวบ แห จัน ตุ่มลาน เบ็ด สะดุ้ง สะวิง โต้งลาก ลอบ

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการหาปลา

มีการถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกหลาน ด้วยการบอกต่อ ๆ กันและกันและการลงมือปฏิบัติ

ปฏิทินการใช้เครื่องมือประมงในรอบปี

ในช่วงที่น้ำมาก จะใช้อวน ประมาณปลายเดือนเมษายน ไปจนถึงต้นปีต่อไป ในช่วงฤดูน้ำหลาก จะใช้หมองหรืออวนเป็นอุปกรณ์ในการจับปลา ในช่วงเดือนพฤษภาคม จะเป็นฤดูจับปลาของชาวบ้าน แต่ถ้าจับปลาได้น้อยหรือไม่ได้เลยก็จะหยุดจับปลา การใช้เครื่องมือในช่วงน้ำลด เช่น แห มง(ข่าย) ลาน บั้งจัน การแบ่งปฏิทินในการจับปลาจะใช้ตามช่วงฤดูกาล เช่น ฤดูหนาวใช้ข่ายขนาด 3-6 เซนติเมตร ในการจับปลาช่วงเดือนธันวาคม จะใช้ข่าย 16-18 เซนติเมตร ในการจับปลาใน ปลาตะเพียร ช่วงเดือนมกราคมกุมภาพันธ์ ฤดูร้อนช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม จะใช้ข่าย 3-6 เซนติเมตรในการจับปลาเปลี่ยน

ปลาตะเพียร ปลาอีตุ ช่วงฤดูฝนมีฤดูขาย ปลาอีตุ ปลาบักบานปลาโน ปฏิทินการจับปลาน้ำโขงเปลี่ยนไปทุก ๆ ปี ขึ้นอยู่กับการขึ้นลงของแม่น้ำโขง

3. สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบ

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่ของโลก ไหลผ่านประเทศคือ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลออกสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม ปัญหาทรัพยากรแม่น้ำโขงเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่น การสร้างเขื่อน การผันน้ำ โครงการเดินเรือ สารเคมีจากการเพาะปลูก รวมถึงภาวะโลกร้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสียหายอย่างหนัก ในหลายด้านตลอดลำน้ำโขงและแม่น้ำสาขา สมัยก่อนการขึ้นลงของแม่น้ำโขงเป็นไปตามฤดูกาล แต่ในปัจจุบันการขึ้นลงผิดปกติ ซึ่งการจากฝีมือมนุษย์ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ก่อให้เกิดความเสียหายกับเกษตรริมโขงในชุมชน และมีการสูญเสียที่ทำกินบางส่วน และบางส่วนถูกน้ำท่วมเกิดความเสียหายให้แก่ชาวบ้านและชุมชน เพราะระดับน้ำขึ้นลงผิดปกติ และจับปลันไม่ทันตั้งตัว

ปัญหาทวีมากขึ้นในปี พ.ศ.2540 แม่น้ำโขงเกิดขึ้นลงผิดปกติ สร้างความเสียหายให้แก่ชาวบ้าน สูญเสียพื้นที่ทำกินบางส่วน คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้สินเพิ่ม จากความเสียหายในครั้งนั้น การจับปลาบางวันก็ได้บางวันไม่ได้เลย คนในชุมชนพากันทยอยไปหางานทำในเมืองมากขึ้น เพราะถ้าเพาะปลูกก็มีความเสี่ยงและการขาดทุน เพราะระดับน้ำโขงเปลี่ยนแปลงไม่เป็นไปตามธรรมชาติ การปรกอบอาชีพของชาวเกษตรและประมงมีรายได้น้อยลง จากอดีต ชาวบ้านในชุมชนทำมาหากินหาเลี้ยงชีพลำบากมากขึ้นแม้ว่าผลผลิตจากพืชริมโขงจะเป็นที่ต้องการของตลาดสด ทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นอย่างมาก แต่ทุก ๆ ปีชาวบ้านในชุมชนต้องแบกรับความเสี่ยง ต่อการขาดทุนจากการถูกน้ำท่วมทำลายพืชผักเสียหาย เพราะชาวบ้านในชุมชนไม่สามารถคาดคะเนช่วงเวลาที่น้ำขึ้น น้ำลง ได้ว่าช่วงเวลาเพาะปลูกได้ ตามฤดูกาลสมัยก่อน

แม่น้ำโขงในปัจจุบัน ไม่ได้หล่อเลี้ยงผู้ข้าว อยู่น้ำ ให้อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาเนื่องจากการพัฒนาโครงการสร้างเขื่อนที่กั้นน้ำโขง โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนไซยะบุรีเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้ไทย ทำให้หลายพื้นที่ที่ปลูกข้าวโดยใช้เครื่องสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ไม่สามารถสูบน้ำได้เพราะไม่มีน้ำทำให้ได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ตลอดทั้งการทำเกษตรริมโขงด้วย ระบบนิเวศของแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งสภาพภูมิอากาศก็ส่งผลกระทบไปด้วย

3.1 ด้านระบบนิเวศและการทำประมงแม่น้ำโขง

การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำของแม่น้ำโขง ทำให้ผลิตผลทางการเกษตรและการประมงลดลงเป็นอย่างมาก วิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดภาวะหนี้สินเพิ่มมากขึ้น เปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมไปทำมาหากิน ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานไปที่อื่น

การขึ้นลงของแม่น้ำโขง ไม่เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนอดีตที่เคยเป็น ทำให้ระบบนิเวศในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เช่น เกาะ แก่ง หาดทรายจะจมในหน้าแล้ง หน้าฝนน้ำโขงลดลง ไม่ท่วม เกาะ เกาะ ทุกอย่างไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทำให้ปลาไม่มีที่วางไข่ ปลาบางชนิดหายไปเป็นจำนวนมาก การประมงช่วงนี้เกิดความลำบาก จับปลาไม่ได้และด้านการเกษตรพอถึงเวลาเก็บเกี่ยวน้ำก็ท่วม ตอนปลูกขาดแคลนน้ำทราย เนื่องจากการผันผวนของแม่น้ำโขงซึ่งผิดไปจากเดิมนั่นเอง

รูปธรรมของปัญหาที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำ และการพังทลายของดิน ตามชายฝั่งแม่น้ำโขง และการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของน้ำและเกิดคลื่นลมอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลต่อการวางไข่ของปลา แหล่งที่อยู่อาศัยอาหาร ส่วนสาเหตุที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์

รายได้จากการประมง สมัยก่อนเมื่อ 5 ปีที่แล้วขายปลาได้ประมาณ วันละไม่ต่ำกว่า 500-900 ต่อวัน เปรียบเทียบกับปัจจุบัน คือวันหนึ่งแทบจะไม่ได้เลย บางวันก็ได้ 100-300 บาท ซึ่งแตกต่างกันมาก

การนำปลามาเป็นอาหารของครอบครัว ความถี่ของการกินปลาในระดับครัวเรือน ช่วง 5 ปีหลัง กินปลาแทบทุกวัน บ้างก็จับเอง เพื่อนบ้านแบ่งให้บ้าง บางวันก็ซื้อจากชาวบ้าน บางวันก็ซื้อจากตลาด รูปแบบการนำมาเป็นอาหาร ปลาสด ปลาแห้ง ปลาร้า ปลาส้ม เป็นต้น

การยกยอ ในปัจจุบัน จะหาไม่เจออีกแล้ว เพราะการขึ้นลงของแม่น้ำโขง ไม่เป็นไปตามธรรมชาติไม่ปกติส่งผลกระทบต่อการทำปลาในชุมชนประเภทเครื่องมือแบบนี้ เพราะน้ำไม่ท่วมขึ้นมาถึงชายหาด

การใส่มอง (ข่าย) ปัจจุบันในการจับปลาหาปลาได้น้อยมาก และปลาบางชนิด ก็หายไป ไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะการขึ้นลงและการไหลของน้ำโขง เปลี่ยนไปตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง จากจีนและลาว

การดูตหินดูทราย

ผลกระทบที่ได้รับจากการดูตหิน ดูทราย แม่น้ำโขงมีมลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางเสียง แม้กระทั่งความเสียหายของพืชผักทางเกษตรอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างกว้างขวาง คือตะลิ่งแม่น้ำโขงทรุดตัวลง และกินพื้นที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ปลาบ่อยใหญ่ในแม่น้ำโขงเกิดการอพยพเป็นจำนวนมาก และทำให้พืชน้ำบางชนิดสูญหาย ปลาบางชนิดสูญพันธุ์

สารเคมี

สารเคมีกำจัดแมลงในปัจจุบัน ใช้เพิ่มมากขึ้นในการทำการเกษตร มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของพืชผัก แข่งแรงสมบรูณ์ดูน้ำกินไม่ไห้แมลงมาทำความเสียหายแก่พืชได้ ยับยั้งวัชพืชที่มาปกคลุมอยู่ที่แปลงผัก และแมลงต่าง ๆ ที่จะมาทำลายได้ สารเคมีดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ ผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจ ผู้บริโภคทำให้เกิดปัญหาทางสังคม ทำให้เกิดโรคภัยตามมาในที่สุด

3.2 ด้านการเกษตร

จากสมัยก่อนการปลูกผักไม่ต้องใช้สารเคมี เพราะดินอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันต้องใช้สารเคมี เพราะมีหนอน แมลง เพี้ย และดินไม่มีแร่ธาตุต้องเพิ่มปุ๋ยและสารเคมี เพราะปัจจุบัน วิถีธรรมชาติไม่สามารถปราบศัตรูพืชได้ ทั้งนี้ทั้งนั้นสาเหตุหลัก เกิดจากน้ำโขงขึ้น-ลง ไม่เป็นไปตามธรรมชาติและฤดูกาล การหาปลาก็ลำบากเพราะปลาลดน้อยลง รายได้ของชาวประมงที่เคยได้จากการจับปลาไม่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้เหมือนสมัยก่อน อาจจะเกิดจากสารเคมี ตลอดทั้งการสร้างเขื่อนและการดูตหินดูทรายในลุ่มน้ำโขง

การปลูกผักหอม การปลูกผักกระเทียม ในแต่ละครัวปัจจุบัน ใช้เงินในการลงทุนเป็นจำนวนมาก ไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะสภาพดินได้เสื่อมสมรรถภาพ เพราะการใช้สารเคมีมาก และน้ำไม่ท่วมจึงไม่มีตะกอนดินที่มีปุ๋ยที่มากับน้ำโขง

การปลูกข้าวโพด ปัจจุบันใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เป็นจำนวนมาก ไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะสภาพของดินที่ทำการเพาะปลูกเสื่อมคุณภาพ มีวัชพืชขึ้นมากมายต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขุดถอนวัชพืชซึ่งจะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม

มูลค่าเศรษฐกิจการทำนาข้าวจากแม่น้ำโขง

กลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรริมโขง การทำนาข้าว-นาบัว ในบ้านหมันหย่อน การทำเกษตรกรรมในระยะเวลาที่ผ่านมาได้รับความเสียหายจากปัญหาน้ำโขงหลากท่วมในฤดูฝน และการลดแห้งลงอย่างรวดเร็วของแม่น้ำโขงในฤดูแล้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นสาเหตุสำคัญสองประการคือ การขึ้นลงของแม่น้ำโขงที่ผิดปกติตลอดทั้งการแปรปรวนของภูมิอากาศจากฤดูฝนที่เร็วขึ้นและตกในปริมาณมากขึ้นและก็หายไป

มูลค่าเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

หาดทรายเงินเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวของบ้านหมันหย่อน บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบมาก หากมีการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง (เขื่อนไชยะบุรีและอื่น ๆ) เพราะน้ำจะขึ้นลงผิดปกติจะส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ปัจจุบันไม่มีหาดอีกแล้ว เพราะผลกระทบจากการไหลของน้ำโขง

ภาคผนวก

โครงการ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรทางอาหารและสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อศึกษาการแนวทางและการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

งบประมาณสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 12,000 บาท

1. การศึกษาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน จำนวน 12,000 บาท

กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยสรุป

ลำดับ	วันที่	กิจกรรม
1	26 เมษายน 2562	เวทีพัฒนาโจทย์วิจัย บ้านหมันหย่อน
2	21 สิงหาคม 2562	การประชุมเพื่อทำข้อตกลงงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่บ้านหมันหย่อน
3	27-29 ตุลาคม 2562	เสนอความก้าวหน้าวิจัย และเสนอข้อเสนอโครงการกับกรมประมงในที่ศาลาประชาคมอำเภอปากชม จังหวัดเลย
4	11 มกราคม 2563	การประชุมสรุปข้อมูลการวิจัย บ้านหมันหย่อน

รายชื่อคณะที่มวิจัยบ้านหมันหย่อน

1. นายวาลี แสนเจียม (หัวหน้าทีมวิจัย)
2. น.ส.สุบงกช ไชยประเทศ
3. มะลิซ้อน สุรินทร์
4. นางปัทมา ไชยประเทศ
5. นางรจนา ยาหัส
6. นางอวยพร ชนะเคน
7. นางวิลัยพร แสนเจียม
8. น.ส.กัลยลักษณ์ แสงศิลา
9. นางรัชนิ สีกันัน
10. นายเดชณรงค์ แก้วคำสอน
11. น.ส.วาสนา แสนเจียม
12. นายขนาด ประคำ
13. นายวิชัย ลอดคลองตัน
14. นายเรืองฤทธิ์ ชันสำรอง
15. น.ส.วิทยา แสนเจียม

กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการบ้านหมั้นหย่อน

ลำดับ	กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการและภาพกิจกรรม
1	<p>4-6 กุมภาพันธ์ 2562ตัวแทนชุมชนวิจัย เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับเครือข่าย 7 จังหวัด ครั้งที่ 1/2562 ที่อำเภอธาตุพนม จ.นครพนม เพื่อร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาผลกระทบของแม่น้ำโขงและชุมชน และการกำหนดแนวทางการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันในปี 2562-2563</p>
	
	
	
	

ลำดับ	กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการและภาพกิจกรรม	
2	26 เมษายน 2562 พัฒนาโจทย์วิจัย "แนวทางการพัฒนาการปลูกพืชริมตลิ่งแม่น้ำโขงปลอดสารพิษ"	
3	22 สิงหาคม 2562 การประชุมเพื่อลงนามข้อตกลงการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ บ้านหมันหยอน ตำบลแสนพัน อำเภอรัตนพนม จังหวัดนครพนม	
4	14 ตุลาคม 2562 ทีมวิจัยลงพื้นที่เก็บและสรุปข้อมูล การเกษตรริมโขง การปลูก หอม กระเทียม	

5

16 ตุลาคม 2562 ทีมวิจัยลงพื้นที่ทดสอบการจับฟักัด พื้นที่เพาะปลูกเกษตรริมโขง

6

24 ตุลาคม 2562 ประชุมทีมวิจัย นำข้อมูลที่เก็บมาวิเคราะห์ และสรุปข้อมูล

7	27 -29 ตุลาคม 2562 ร่วมกิจกรรมสรุปการดำเนินงานและนำเสนอแผนด้านการประมง ที่ อำเภอปากชม จังหวัดเลย	
8	26 พฤศจิกายน 2562 ทีมวิจัยนำข้อมูลด้านวัฒนธรรมและประเพณีมาสรุปข้อมูล	
9	28 พฤศจิกายน 2562 ทีมวิจัยสรุปข้อมูลการวิจัยรอบสุดท้าย ก่อนรวบรวมเป็นเล่มวิจัย	
10	11 มกราคม 2563 เวทีนำเสนอคืนข้อมูลวิจัย	